

Mestres i escoles del Palau d'Anglesola (1848-1950)

Ton Solé Bonet

Centre de Recerques del Pla d'Urgell Mascançà

RESUM: La instrucció a les escoles del Palau d'Anglesola fins a mitjans del segle XX va passar per períodes nefastos i períodes molt brillants. A la insalubritat i poques condicions dels locals que feien d'escola hi trobem mestres generadors de conflictes amb una mala praxi docent durant anys però també trobem mestres compromesos amb un bon saber fer que varen aportar aires renovats a l'escola i noves maneres d'ensenyar i aprendre. Amb el pas del temps, l'escola experimentà un progrés qualitatiu que va quedar com a pòsit per les noves generacions.

PARAULES CLAU: Ensenyament, instrucció, escola rural, Palau d'Anglesola, mètode simultani, innovació pedagògica, absentisme escolar, locals escolars.

Parlar de la instrucció a la Catalunya rural dels segles XVIII i XIX té el risc de parlar només de les precarietats d'una realitat àmpliament descrita on es repeteixen els mateixos tòpics: edificis escolars ruïnosa, mestres acadèmicament poc preparats, mal valorats i mal pagats, índexs alts d'analfabetisme i baixa assistència a l'escola amb un rerefons de conflictes permanents que superaven en escreix la feina ben feta. També hi van haver mestres compromesos i il·lusionats amb la seva feina però el reconeixement oficial fou molt minso. En la documentació consultada, la majoria dels escrits dels Inspectors de Primera Ensenyança, de les Juntes Locals d'Instrucció o dels governadors civils descriuen situacions conflictives i en comptades ocasions descriuen una bona pràctica o el bon funcionament de l'escola.

És cert que en aquesta època la instrucció no era una prioritat, ni per les famílies ni per uns Ajuntaments dominats pel caciquisme i abocats a gestionar la misèria dels recursos existents. El principi d'autoritat, la rigidesa dels estaments socials i els perfils dels mestres tampoc afavorien la millora de la realitat escolar. L'escola era un compendi de penúries,

començant per la seva ubicació en espais insalubres, foscos, sense ventilació, amb escàs mobiliari i material escolar per l'alumnat i uns mestres distants que impartien l'ensenyança amb una disciplina estricta i desmesurada, tal com ens evoca i reflecteix la imatge del quadre de l'artista anglès William III Bromley, autor de pintures costumistes del segle XIX.

Una escola de poble. William III Bromley.1815.

L'escola d' El Palau d'Anglesola estigué impregnada de les característiques pròpies d'aquesta època, fou una etapa convulsa repleta de conflictes per totes bandes, mestres, pares i estaments que sovint van paraitzar i entorpir la instrucció dels nens i les nenes.

Aquesta panoràmica va anar canviant fins ben entrat el segle XX, quan els dirigents polítics van entendre que el desenvolupament del país passava per tenir un ensenyament de qualitat, l'Estat va assumir totes les competències en Educació i els governs respectius van iniciar polítiques per reformar el sistema educatiu, millorant la formació dels mestres i les mestres i la seva consideració social, augmentant gradualment els salaris i fent un pla per la construcció d'edificis escolars. Les concrecions d'aquesta evolució són les expectatives d'aquest article.

LA INSTRUCCIÓ AL SEGLE XIX

A la dècada dels 50 del segle XIX, El Palau d'Anglesola sols tenia una escola de Primeres Lletres de nens amb una assistència de 40 a 50 alumnes, tal com consta en el *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar* de Pascual Madoz. El mestre era Josep Pou Felip que compaginava fer de mestre amb la feina de secretari interí de l'Ajuntament. Cobrava un salari de 2000 rals anuals més els 570 de les retribucions dels alumnes.

Josep Pou va ser un mestre afortunat, si més no en la qüestió econòmica. El seu sou i les retribucions que havien d'aportar les famílies es pagaven de les arques municipals, segons consta en l'acta del ple de l'Ajuntament de 7 de gener de 1859. El municipi de Palau d'Anglesola era dels pocs de la província de Lleida que pagava puntualment les despeses d'ensenyament,¹ malgrat els pressupostos municipals d'algun any tenien dèficits, com el de 1867 que va haver de fer una puja generalitzada dels impostos per a poder cobrir un dèficit de 6335 rals.²

Fins el desembre de 1860 les actes dels plens de l'Ajuntament i de la Junta Local d'Instrucció solament parlen d'una escola de nens, però quan s'estaven fent les obres d'ampliació, l'Inspector de Primera Ensenyança va demanar a l'Ajuntament una modificació per a encabir-hi l'escola de les nenes. Probablement, aquell mateix any es creà l'escola de les nenes i es nomenà a la mestra Josefa Mas de Fonte per a dirigir-la. Val a dir que, durant aquest temps, l'escola va rebre bones valoracions tant pel nivell d'instrucció de l'alumnat com la predisposició dels mestres per a fer bé la seva feina, fins i tot, valoraven amb certa satisfacció el bon estat de l'edifici escolar.

CONFLICTES I MALESTAR A TRES BANDES

Desembre de 1867. El rector de la Universitat de Barcelona nomenà el matrimoni de mestres Isidro Verdú Bagils i Rosa Ribes Font, provinents de Vilanova de l'Agudana. Ell cobrava un sou anual de 250 escuts

i ella de 166 escuts i 600 mil·lèsimes, un tercera part menys, tal i com ordenava la normativa.

La seva arribada fou l'inici d'un període nefast, ple de conflictes i malestar a tres bandes, tant per a ells com per a les famílies i l'ajuntament. Per una banda, l'ajuntament deixà de pagar puntualment les despeses d'ensenyament. Al 1871, els mestres reclamaven els endarreriments de dos anys de les aportacions de les famílies, però l'alcalde argumentava que era "*... sumamente imposible ...*" pagar-los-hi, considerava que les famílies no podien pagar el deute i menys el de dos anys "*... estando el país tan mísero y alicaído con los demás pagos que se le exigen ...*" no calia ni intentar-ho. La Junta Local d'Instrucció estava d'acord amb els raonaments de l'alcalde i també veia impossible reclamar la retribució de les famílies dels dos cursos que els hi devien.

La solució més viable fou incloure en el pressupost de material i equipament de les escoles una partida per pagar als mestres les quantitats que havien d'aportar les famílies. "*... por cuanto las familias tendrán más estímulo en mandar a sus hijos e hijas a la escuela...*" i novament l'Ajuntament es féu càrrec de pagar-les.³

Per altra banda, al conflicte econòmic s'afegiren altres més greus que foren motiu de gran preocupació per les famílies i de retruc per l'alumnat que ho patia. Isidro Verdú era addicte al joc. Famílies i veïns es queixaven constantment a l'Ajuntament dels seu comportament, fins al punt que al març de 1873 amenaçaren en no portar els seus fills a l'escola sinó canviaven el mestre. L'acusaven de jugar a cartes al cafè amb qualsevol persona i a tothora, obrir l'escola tard i tenir un tracte poc adequat amb els seus alumnes. Entrava a l'escola enfadat i malhumorat pegant-los sense justificació. A més, els veïns eren testimonis de grans discussions familiars per culpa de la seva addicció al joc.⁴

La seva dona, la mestra Rosa Ribes, sovint tenia l'escola tancada degut al mal estat de l'edifici escolar i manifestava obertament que no tenia cap intenció de canviar d'actitud fins que no li proporcionessin un local en condicions. A l'abril de 1874, la Junta Local

¹ La manca de puntualitat dels ajuntaments a l'hora de pagar als mestres era una hàbit molt estès. El governador civil, president de la Junta Provincial d'Instrucció, sovint ordenava publicar al BOP de Lleida la llista dels pobles amb les quantitats que devien als mestres, amb l'ordre de pagar en un termini de quinze dies sinó volien ser sancionats. Palau d'Anglesola habitualment no hi constava.

² ACPU. Fons Ajuntament de Palau d'Anglesola. Acta 22 de novembre de 1867.

³ ACPU. Fons Ajuntament de Palau d'Anglesola. Acta 29 de novembre de 1871.

⁴ ACPU. Fons Ensenyament de Palau d'Anglesola. Caixa 659-G.

d'Instrucció feia constar en acta la seva preocupació per l'abandonament en què es trobava la instrucció de les nenes i demanava a la mestra que fes escola a la mateixa casa on vivia a l'espera que s'acabés l'arrendament de la casa Castillo. A l'agost s'acabà l'arrendament i l'escola de les nenes s'hi traslladà amb les intencions de millorar la situació i "... para que la señora Maestra pudiese ocuparse en la enseñanza con más deseo ...".⁵

I, al conflicte amb els mestres, s'hi afegia la poca predisposició de les famílies per a fer anar els fills a l'escola. L'octubre de 1874, la Junta Local d'Instrucció visità les escoles per comprovar l'estat de l'edifici i l'assistència de l'alumnat. A l'acta del dia 14 consta que l'edifici estava "... en un estado un tanto regular ..." i quant a l'assistència van trobar molt poc alumnat a les aules, acordant reunir als pares per a recordar-los-hi l'obligatorietat de fer anar els seus fills i filles a l'escola.

Aquestes circumstàncies obligaven a plantejar i promoure solucions constantment, com per exemple el trasllat de l'escola de les nenes a un altre edifici o fer les obres a la casa Castillo. Malgrat que la voluntat del consistori era anar fent millores en els edificis, la instrucció del poble estava força abandonada i els mestres continuaven sense complir amb les seves obligacions.

El 4 i el 5 de juny de 1877, la Junta Local d'Instrucció, acomplint una de les seves funcions, va fer els exàmens de final de curs qualificant-los de "... triste resultado ...". De les cinc o sis seccions de la classe d'ambdues escoles, solament dues estaven mitjanament preparades en les matèries que s'impartien i van observar un abandonament total a l'escola de les nenes. De les 18 nenes que hi havia a la classe solament una llegia mitjanament bé de la seva pissarra, la resta no van saber articular ni una síl·laba correctament. La mestra es va justificar donant la culpa a l'absentisme escolar.⁶

Les autoritats locals es lamentaven del grau d'abandonament de la instrucció per culpa de la mala praxi dels mestres. El Palau d'Anglesola era dels primers pobles de la província que, malgrat les vicissituds passades pels trasbalsos polítics i per la

guerra, pagava sempre les consignacions destinades a l'ensenyament i paradoxalment era el poble que estava més mal servit de la província en quant a la instrucció. Per resoldre aquesta situació van decidir fer un seguiment més sever dels mestres i vigilar que complissin amb les seves obligacions. Paral·lelament, insistiren als pares que portessin els fills i les filles a l'escola amb més regularitat. L'alcalde personalment es comprometé a advertir als mestres que si tancaven l'escola sense permís de l'autoritat els denunciarien a la Junta Provincial de Primera Ensenyança.

Ni les amenaces ni les advertències feien l'efecte desitjat, atès que les irregularitats continuaven. A principis de l'any 1878 van decidir posar-ho en coneixement de la Junta Provincial, inclús les famílies i la pròpia Junta Local d'Instrucció van demanar als dos mestres que marxessin del poble. Ho varen aconseguir, definitivament a l'acabar el curs; els dos mestres demanaven l'abonament del que se'ls devia i van marxar del poble amb destinació a Rosselló. Mentrestant no arribaven els mestres nous, la Junta Local demanà mestres interins per a continuar amb l'escola oberta, proposant a la Junta Provincial Josep Ribera i M. Teresa Simó, qui no va poder acceptar a causa de la malaltia que patia. Josep Ribera es va fer càrrec de l'escola dels nens però la de les nenes va romandre tancada fins a l'octubre que van prendre possessió Paula Oriach i Bautista Granja. El canvi de mestres no va millorar la problemàtica que arrossegava l'ensenyament i acabaria sent una situació endèmica fins entrat el segle XX.

Òbviament, els mestres nous, tot just arribar, van començar a fer peticions a l'Ajuntament per la compra de material escolar i per la millora de l'estat dels edificis: l'enrajolament de la classe de les nenes era una necessitat prioritària atès que continuava sent de terra amb un grau tan elevat d'humitat que era un perill per la salut; l'escala per pujar i baixar a l'escola dels nens estava molt malmesa i era un perill per la integritat dels alumnes, podien caure i fer-se mal, com ja havia passat alguna vegada.

A les deficiències dels locals s'hi afegien les actituds adoptades pels mestres; la mestra Paula Oriach fou acusada pel vocal de la Junta Local d'Instrucció, Sr.

⁵ ACPU. Fons Ajuntament de Palau d'Anglesola. Acta de la Junta Local de 31 d'agost de 1874.

⁶ ACPU. Acta de la Junta Local d'Instrucció Primària de 9 de juny de 1877. Fons Ajuntament del Palau d'Anglesola, Ref. 659-G

Clota, d'expulsar una filla seva i dues nenes més que anaven a repàs amb la seva dona i al mestre Bautista Granja l'acusaven de pressionar als alumnes perquè compressin el material de plomes, cartipassos i llibres a ell. El capellà, com a portaveu de la Junta Local, va advertir els mestres que si no modificaven aquestes anomalies buscarien la manera de sancionar-los. La mestra es va justificar argumentant que les alumnes que anaven a repàs amb la dona del Sr. Clota li faltaven al respecte.

DENÚNCIES I DESACORDS PER A CONTINUAR EN LA PENÚRIA

La insalubritat de l'escola de les nenes continuava sent motiu de denúncies i desacords. La mestra denunciava l'alt grau d'humitat que tenia la seva classe, –era com si estiguessin en un soterrani o bodega– i la Junta Local d'Instrucció defensava que la classe estava en el nou local construït feia 6 o 7 anys i ningú s'havia queixat, però al mes de maig de 1881, l'Inspector de Primera Ensenyança, Francisco Romero, era del mateix parer de la mestra i demanà a l'Ajuntament que enrajolessin el terra perquè es tractava d'una qüestió de salut. Però no tot van ser retrets per part de l'Inspector, atès que concedí un vot de gràcia a l'Ajuntament per estar al corrent del pagament de les despeses de l'ensenyament.

L'ESCOLA DE FINALS DE SEGLE

Els informes dels mestres i les mestres i de l'Inspector de Primera Ensenyança ens apropen a saber de les escoles de Palau d'Anglesola de finals del segle XIX. La seva casuística no difereix gaire de les escoles dels pobles del voltant:

- De la matrícula. Tenien matriculats una cinquantena d'alumnes, tant de nens com de nenes, amb una assistència del 50% dels nens i d'un 20% de les nenes.
- De les matèries. Impartien doctrina cristiana, història sagrada, lectura, escriptura, gramàtica, aritmètica i agricultura; en el cas de les nenes, en lloc de l'agricultura feien labors, tasca a què dedicaven 6 hores setmanals.
- De la organització i la metodologia. En funció de l'assistència utilitzaven el mètode simultani o mixte. L'aprenentatge era memorístic i per repetició.

- De les recomanacions de l'Inspector. En general, sempre eren les mateixes, fer ús de mètodes més racionals i pràctics, fer servir les làmines, fer dos dictats setmanals, etc. i sobretot, no permetre parlar altra llengua que no sigui l'oficial, el castellà. En les observacions, remarca l'endarreriment de coneixements de les nenes i els que demana tant als mestres com a les mestres s'esforcin per evitar l'absentisme escolar.

- Del pagament del sou. Els mestres sempre es queixen que a l'hora de pagar "... no son muy exactos...".⁷

Les denúncies, les queixes i els desacords són el contínuum que caracteritzava la vida escolar del poble a les acaballes de segle, retro alimentats per uns mestres atrapats en una roda de penúries i de poc saber fer. Per acabar de completar aquest bloc, cal esmentar el cas del mestre Antoni Padrós que va arribar a Palau el juliol de 1904, segueix el mateix modelatge que els mestres anteriors però en el seu cas hi conflueix un exemple del caciquisme practicat per estaments i institucions d'aquella època.

El Sr. Padrós va ser denunciat repetides vegades davant la Junta Provincial de Primera Ensenyança per no acomplir amb els seus deures professionals. Se l'acusava de marxar del poble i tenir l'escola tancada sense cap permís, anar al cafè deixant dos alumnes de vigilants, menystenir públicament la Junta Local d'Instrucció i l'Ajuntament afirmant que faria el que li donés la gana i no li farien res. El curs 1904 – 1905 va tenir 18 dies seguits l'escola tancada i els nens estaven tot el dia al carrer.

Els membres de la Junta Local d'Instrucció estaven disposats a dimitir, si la Junta Provincial no posava un sever correctiu al mestre i l'Ajuntament, al gener de 1908, deixà d'abonar-li el sou a l'espera de resolució de la Junta Provincial.

El Sr. Padrós presentà un plec de descàrrec afirmant que les acusacions eren injustificades, afirmava:

"... Que hallándose al frente de la escuela pública de niños de Palau de Anglesola tuvo la desgracia de caer enfermo, en noviembre de mil novecientos siete y, por lo tanto, necesidad de trasladarse al lado de la familia, donde estuvo diez días exactos que le duro la enfermedad contraída, sin duda por la puntual asistencia a sus quehaceres de la clase. Que aprovechando aquella circunstancia el alcalde, en forma de cacique, promovió expediente contra el recurrente ...".⁸

⁷ AUB. Fons Ensenyament. REF 02.19.4.1.4.

⁸ ACPU. Fons Ensenyament de Palau d'Anglesola. Caixa 659-G.

El Governador civil, com a president de la Junta Provincial, envià un ofici a l'ajuntament ordenant s'aboni el deute al Sr. Padrós. La Junta Local acorda contestar-li l'ofici i comunicar-li que malgrat les afirmacions del mestre no són correctes estan disposats a pagar-li els endarreriments "... a condición que ello no pueda tener como efecto la vuelta del Sr. Padrós a esta escuela...".⁹

El 31 d'agost de 1908 el mestre Antoni Padrós signa la renúncia al cos de mestres, abandona Palau d'Anglesola i, interinament, el substituï el mestre Salvador Capdevila fins a l'abril de 1909 que arribà Josep Duacastella Poch.

SEGLE XX. ARRIBEN AIRES NOUS A L'ESCOLA

El mestre Sr. Duacastella és qui aportarà aires nous a l'escola de Palau d'Anglesola inciant un període caracteritzat no solament per l'absència de conflictes, sinó pels èxits escolars i el seu ressò en els mitjans de comunicació de l'època.

Al 8 de juliol de 1911, l'Inspector de Primera Ensenyança visità les escoles i deixà constància a l'acta de la reunió mantinguda amb la Junta Local d'Instrucció de la seva grata sorpresa del mestre "...ha obtenido muy satisfactorias impresiones de la elemental de niños a cargo de D. José Duacastella y Poch, maestro inteligente y laborioso que obtiene brillantes resultados en la educación de sus alumnos ...".

De la mestra Jacoba Creus no en fa cap valoració perquè tot i la bona voluntat de la mestra, en aquesta època de l'any faltaven a l'escola la meitat de les nenes matriculades "... por dedicarse a la faenas agrícolas ..."

Els dos mestres comencen a rebre reconeixements al seu compromís i a la feina ben feta. El setmanari "Lo Pla d'Urgell" i a la revista professional "El Avisador del Magisterio" sovint publiquen articles lloant la qualitat i quantitat d'activitats desenvolupades a les escoles de Palau d'Anglesola. Amb tot, també hi havia dissonàncies i contradiccions, com reflecteix el cronista habitual del setmanari Lo Pla d'Urgell, en el número de 22 de març de 1913:

"Fa algun temps que vinc observant la mena d'ensenyança que donen los Srs. Mestre i Mestra, que fa que la major part de les criatures hagin de anar a

aprendre a altres punts. En cambi 'l Sr. Mestre cada nit dedica temps a ensenyar cants a uns quants joves i tanta laboriositat per un cantó fa anyorar mes l'ausència de lo altre. Si 'l Sr. Alcalde i Junta local de instrucció fessin una visita a les escoles se convencerien de lo que diém."

Josep Duacastella no contestà la crònica fins al mes de maig, ja que a finals de març s'havia mort el seu fill gran després d'una llarga i penosa malaltia. La resposta de Josep Duacastella posava de manifest que la matrícula de les dues escoles havia augmentat i la majoria dels alumnes que marxaven a estudiar fora era perquè havien acabat l'escolaritat obligatòria i volien continuar els estudis de secundària.

La qualitat i la quantitat del treball fet a l'escola i el gust per la feina ben feta era inqüestionable i quedava reflectit en les exposicions que el mestre i la mestra feien a final de curs. La Junta Local d'Instrucció reconeixia no haver vist mai l'alumnat amb tan bon nivell d'instrucció i elogiava en gran manera l'exposició dels treballs feta a final del curs 1913 – 1914.

El setmanari "Lo Pla d'Urgell", de 8 d'agost de 1914, publicava la següent crònica:

"Ha sigut objecte de moltes felicitacions la brillant exposició de treballs escolars que com a fi de curs se inaugurà la setmana passada en la escola dels nois. Tot quant poguém dir en favor i elogi de nostre Sr. Mestre en Josep Duacastella, serà poc en justícia, per que mercès al seu ingeni i bon desitg de cercar coses pràctiques i profitoses, ha lograt transformar l'escola en estat de perfecció i modernisme.

Abans de entrar en los detalls de l'exposició diré que hi ha en l'escola una extensa biblioteca dirigida per un dels alumnes, i aquest entrega mediant petició escrita lo llibre que demanen los seus companys a fi de que s'exercitin i comprenquin lo funcionament de aitals coses.

Un «Museo Escolar» amb una varietat extensíssima d'objectes, que mereix l'admiració de tots los visitants. Un «Botiquin Escolar» guarnit de lo mes precís i necessari.

En una de les parets hi ha un aparato de fusta molt ben presentat que per medi d'una maneta fa que's apareguin a la vista una col·lecció de mapes que comprenen la geografia general, tots arreglats i ampliat p'el Sr. Mestre. En terra hi ha lo contorn o perímetre del mapa d'Espanya i Portugal ont los alumnes mas adelantats hi marquen totes les províncies, ferrocarrils, rius i carreteres mes principals.

Los treballs de l'exposició son molts i variats. Col·leccions complertes de quaderns de dibuix; Mapes Geogràfics;

⁹ Op. Cit.

teixits amb paper que cridaven extraordinàriament l'atenció dels visitants; pàgines escrites; exercicis gramaticals, aritmètics i de comptabilitat; tots los cossos geomètrics formats amb cartulina; col·lecció de treballs manuals executats amb molta primorositat,

Los alumnes que mes se distingien son: Emili Boleda, Paco i Aleix Camps, Celestí Viles, Xavier Roca i Enric Teixidó als que adresso la mes expressiva felicitació aixis com ho faig de una manera especial al Sr. Duacastella tot alentantlo per a que continuí fent obra tant laboriosa per esser aquesta la única que ha de portar dignitat i 'l progrés al poble."

La crònica del curs següent no fou tan extensa però també deixà constància de la qualitat professional del mestre "... no cal mes que entrar a l'escola per estimar que el Sr. Duacastella es un mestre modern i d'una reconeguda voluntat per a l'ensenyança ..." ¹⁰

L'educació del país començà a canviar tímidament a partir d'incorporar propostes didàctiques més progressistes, tant organitzatives com metodològiques, amb la mirada posada a les noves corrents pedagògiques provinents d'Europa que més endavant la Mancomunitat de Catalunya promouria en els seus programes de govern. Foren temps de canvis educatius, l'ensenyament monòtonament memorístic es va deixar de banda i es promogué la diversitat de continguts. La realitat de fora de les parets de l'escola s'aprofità per implementar els aprenentatges, la manipulació d'objectes, les sortides per observar les condicions naturals, geogràfiques i botàniques de l'entorn, etc., es van convertir en recursos didàctics habituals.

A inicis del segle XX, a Catalunya s'havia iniciat un seguit de canvis socials promoguts bàsicament per la conscienciació de la classe obrera que portà associada un període de conflictivitat social, per la preocupació de la burgesia per incrementar i assegurar la prosperitat econòmica i pel debat sobre la necessitat de redefinir el marc polític català. Les elits i les classes populars reclamaven una educació renovada i eficient. Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna van erigir-se en model pedagògic per a l'esquerra obrerista i laica, l'Escola de Mestres de Joan Bardina o la Fundació Horaciana de Pau Vila van néixer amb vocació de renovar l'ensenyament i superar "L'escola lletja" descrita per Eladi Homs.

En aquest context, els mestres de Palau d'Anglesola

mostraren el seu afany per la innovació pedagògica i per posar en pràctica mètodes d'ensenyament i aprenentatge més motivadors per a l'alumnat. Habitualment, participaven de les activitats d'actualització professional que desenvolupaven els col·lectius de mestres públics i privats agrupats per zones escolars. Josep Duacastella havia participat com a conferenciant en les Converses Pedagògiques dels mestres de la zona de Les Borges Blanques i al Pla d'Urgell coincideixen amb altres mestres compromesos i de prestigi com Vicente Ferrer a Torregrossa, Joan Benet a Golmés, el matrimoni Manuel Guiu i Teresa Clara a Mollerussa..., entre altres, companys i companyes coetanis que s'esforçaven per millorar la qualitat de l'educació tant dels nens com de les nenes des de diferents àmbits, escolar, familiar i municipal. Cadascun, van aportar noves idees als consistoris i noves maneres d'ensenyar i aprendre a l'escola.

La mestra, Jacoba Creus, tot i tenir a una valoració més discreta, ni els Inspectors ni la Junta Local posaven de manifest que la seva feina fos excepcional, però s'adaptà ràpidament a les noves corrents pedagògiques i a les noves maneres de fer escola. La seva labor educativa també fou motiu de reconeixement. El B.O.E. de 26 de setembre de 1916 publicà la concessió del vot de gràcia per R.O. als dos mestres, Josep Duacastella i Jacoba Creus.

Josep Duacastella deixà l'escola de Palau d'Anglesola al gener de 1917 per anar destinat a Santa Margarita del Penedès. Jacoba Creus continuà fins al 1928 que fou destinada a Mollet del Vallès.

La vacant de l'escola dels nens fou ocupada provisionalment per Vicent Fontdevila Vidal fins a l'agost de 1917 quan s'incorporà Antoni Farré Roca, fins l'agost de 1921 que passà a Anglesola, essent substituït per Domingo Roig Villat.

SEGONA REPÚBLICA

Els governants de la Segona República es van proposar modernitzar la institució escolar per tenir una escola pública moderna, innovadora, oberta a tothom sense distincions de cap mena i que donés resposta a la diversitat social i cultural, però per damunt de tot, que formés persones cultes, lliures i amb esperit democràtic.

Els mestres de Palau d'Anglesola encarregats de portar la renovació a les escoles públiques van ser

¹⁰ Setmanari "Lo Pla d'Urgell" de 25 de juliol de 1915.

Enric Tomàs Gabriel, Francesc Canela Sol, Martí Gràcia Argenté, Anselmo Salvía Pérez, Montserrat Sala, Montserrat Mir Llauradó i Adelaida Jové Palomés.

Enric Tomàs Gabriel prengué possessió de la vacant de l'escola de nens al setembre de 1927. Fou mestre de Palau d'Anglesola prop de trenta anys i en temps de la Segona República es mostrà molt actiu, feia classes particulars de comerç i batxillerat i se sentia molt proper a les propostes d'innovació educativa promogudes per les autoritats educatives. La Generalitat de Catalunya li concedí una beca per assistir a l'Escola d'Estiu celebrada a la Universitat Industrial de Barcelona del 27 de juliol al 28 d'agost de 1933.

Abolida la Segona República i instaurat el règim franquista, la Comissió Provincial de Depuració del Magisteri l'acusà de militància en organitzacions properes a la República, actituds contràries a la "Causa Nacional", ideologia d'esquerres i irreligiositat i ateisme, i al febrer de 1942 van sancionar-lo amb suspensió de sou i feina per un any, trasllat fora de la província durant cinc anys sense poder sol·licitar vacants i inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança. Al març de 1942 deixà l'escola i al 1945 és donat de baixa definitiva de l'escalafó del magisteri, presentà un recurs fins que fou rehabilitat novament.

L'any 1935 l'ensenyament de Palau fa una millora important amb la creació de dues unitats més, una per a nens i una per a nenes. A l'escola dels nens fou nomenat interinament el mestre Francesc Canela Sol, fins a l'agost que prengué possessió Martí Gràcia Argenté

Martí Gràcia Argenté, va treballar dos anys, fins que al 1937 anà a fer el servei militar a l'Exèrcit Popular. L'Ajuntament llogà Camil Santaaulària, amb un sou de nou pessetes diàries, fins que l'administració nomenés un nou mestre.¹¹ A l'octubre de 1939 la Direcció General d'Ensenyament Primari nomenà a Anselmo Salvía Pérez. Martí Gràcia s'incorporà a l'abril de 1940 però el seu expedient de depuració es resolgué —segons publicava el BOP de Lleida de 24 de desembre de 1942— amb la sanció de trasllat fora de la regió durant cinc anys, suspensió durant un any de feina i sou i inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança, deixà l'escola de Palau i la seva vacant l'ocupà primer Ramon Capell Solsona i després Ramon Barqué Arnaldo, que s'hi està fins al 1950.

Pel que fa les mestres, la vacant de la mestra Jacoba Creus fou ocupada per mestres interines fins arribar a

l'any 1934 que s'incorporà Montserrat Sala ocupant la plaça fins a l'octubre de 1940, any que fou destinada a Tarroja en compliment de la sanció imposada de trasllat dins de la província. Fou substituïda per la mestra María Farràs Alba provinent de Cervera, també acomplint la mateixa sanció. Al 1949 prengué possessió Ramona Boncompte Mateu que fou mestra de Palau d'Anglesola fins al 1970.

Per dirigir la nova unitat de nenes, creada al 1935, es nomenà a Montserrat Mir Llauradó que s'hi està fins al 1936 sent substituïda per Adelaida Jové Palomés.

Adelaida Jové Palomés. A l'inici del curs 1938 – 1939, en plena Guerra Civil, Adelaida Jové abandonà l'escola i el govern republicà la sancionà amb la inhabilitació per a la docència, però al maig de 1940 el govern franquista la rehabilità de nou i s'incorporà a l'escola de Palau on exercí fins al 1956, any de la seva jubilació.

EDIFICIS ESCOLARS

Dedicar unes ratlles als edificis escolars es fa imprescindible perquè són l'espai físic i bàsic per fer escola. Fins al 1920 la construcció i manteniment dels edificis escolars eren iniciativa dels Ajuntaments i la majoria dels locals que feien d'escola eren llogats o de propietat municipal.

En aquest apartat es descriu el recorregut històric dels locals escolars de Palau d'Anglesola.

L'any 1860, el local de l'escola dels nens havia quedat petit i es volia ampliar. L'Inspector de Primera Ensenyança, en la reunió del 10 de desembre, exposà a l'alcalde, regidors i membres de la Junta Local d'Instrucció que fer l'escola dels nens més gran era una bona decisió, però el municipi continuava sense tenir habitatges per als mestres i a més, no hi havia espai suficient per a la nova escola de les nenes, per tant calia habilitar un altre edifici amb capacitat suficient per ubicar totes les dependències. Els regidors i alcalde es van comprometre a comprar-ne un suficientment gran si el preu era accessible, a no ser que el Govern els hi concedís la casa dita "Castillo", "... *utilizando para su reparación el 80% de los propios de esta población ...*".¹²

La casa Castillo passà al municipi i durant un temps s'utilitzà per fer escola, però no tenia les condicions necessàries i, al mes d'abril de 1861, el ple de l'Ajuntament acordà demanar al Governador de Lleida

¹¹ ACPU. Actes del Ple de l'Ajuntament de Palau d'Anglesola. Acta de 24 de març de 1937.

¹² ACPU. Actes del Ple de l'Ajuntament de Palau d'Anglesola. Acta de 10 de desembre de 1860.

que enviés a l'arquitecte provincial per fer un projecte "... para las obras que se han de construir para los locales y habitaciones de las escuelas y para los maestros ...". El cost de l'obra es podria pagar de l'arrendament de les herbes.¹³

Encara que tenien el plànol i el pressupost per fer les obres i l'acord de pagar el 80% i portar el material a peu d'obra, que ho farien els veïns del poble en la modalitat de "a jova", la realitat era que al novembre de 1864 encara no s'havia fet res.

Les previsions per construir un edifici nou amb les dependències suficients per encabir una escola de nens, una de nenes i les vivendes dels mestres es van quedar a mig camí. L'espai del nou local solament donava per les dependències de l'escola de les nenes i estava mal acabat, no hi havia finestres i el terra estava sense enrajolar per manca de recursos econòmics. El pressupost per pagar les obres no va ser suficient i s'hagué de recórrer als diners pressupostats per al material escolar dels cursos 1872-73, 1873- 74 i 1874-75.

Al gener de 1875 l'escola de les nenes es traslladà de la casa "Castillo" a la nova escola construïda a l'Esglesieta. L'escola dels nens continuà uns quants anys compartint la casa Castillo amb les dependències municipals. Els mestres estaven satisfets amb les obres de les escoles i encara que faltaven alguns materials pedagògics, podien passar sense, tot i que dos mesos més tard tornaven a demanar que possessin vidres a les finestres de l'escola perquè la canalla tirava pedres des de fora i trencaven el material de l'interior.

Quatre anys més tard, el febrer de 1879, la Junta Local posà de manifest que era necessari buscar més recursos per a construir escoles noves. Els nens entraven i sortien de l'escola per una escala lateral molt malmesa, amb un perill més que real de caure i fer-se mal i la de les nenes tenia un grau d'humitat tant elevat que era perjudicial per a la salut. A més, amb la construcció dels habitatges per als mestres, el municipi s'estalviaria el cost dels lloguers que estava pagant. Al desembre d'aquell any es posaren les rajoles al terra de l'escola de les nenes i el nou edifici hagué d'esperar uns quants anys més.

Al 1881, a la pregunta de l'estat de la sala, el mestre contesta "*Regular por incapaz. Mala sala algo quebrada*

y peligrosa por sus agujeros". L'escola de les nenes sembla ser que a criteri de la mestra estava millor, solament lamenta que les finestres estan encarades a l'Est.¹⁴

L'inici del segle XX portà l'embranchida definitiva per construir un edifici. L'arquitecte provincial de construccions escolars redactà un nou projecte, la Diputació provincial hi donà el vistiplau i des de l'Ajuntament es feren els tràmits corresponents per aconseguir la subvenció del 50% del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts.

Finalment Palau d'Anglesola disposava d'escoles noves i l'Inspector de Primera Ensenyança, al juliol de 1911 les visità quedant favorablement impressionat dels mestres i de l'esforç de l'ajuntament.

*"Elogia la conducta de este municipio por la prueba de entusiasmo en favor de la enseñanza que significa la construcción del edificio que hoy disfrutan las escuelas, manifestando que interesara del Ministerio de Instrucción Pública se concedan las gracias de Real Orden a este Ayuntamiento a fin de que es te hermosos proceder cívico y patriótico sea imitado por los demás pueblos de la provincia".*¹⁵

Amb tot, aconsellà que s'ampliessin amb algunes aules a la planta baixa i un pati per l'esbarjo en previsió de graduar les escoles en un futur no massa llunyà.

L'ampliació de les escoles era una necessitat per resoldre el problema de la massificació. Instaurada la Segona República, l'Ajuntament amb l'alcalde, Miquel Bresolí Balcells, inicià les gestions per construir un edifici amb capacitat suficient per encabir unes escoles graduades. Al gener de 1933 comuniquen a la Direcció General de Primera Ensenyança que estaven disposats a pagar el tant per cent que marcava la Llei per a la construcció dels nous edificis escolars i es demanà l'ajuda del diputat, senyor Belli, per fer les gestions adients i aconseguir que el Ministeri els concedís la subvenció corresponent.

Es comprà el terreny propietat de Ramona Solé i l'arquitecte de la Comissió Provincial de Construccions Escolars, Josep Florensa Ollé, redactà un projecte per construir un edifici de quatre unitats, dues per als nens i dues per a les nenes i els quatre habitatges dels mestres distribuït en dues plantes. Aquesta proposta tingué l'inconvenient de que les arques municipals no

¹³ ACPU. Actes del Ple de l'Ajuntament de Palau d'Anglesola. Actes de 2 i 9 d'abril de 1861.

¹⁴ AUB. Fons ensenyament. Estado de la escuela pública de Palau de Anglesola. Ref. 02.19.4.1.4.

¹⁵ ACPU. Fons ensenyament de Palau d'Anglesola. Acta de la Junta Local de 8 de juliol de 1911.

permetien assumir-ne el cost i es demanà a l'arquitecte que revisés el projecte per tal d'abaratir-ne els costos. La solució que presentà el Sr. Florensa, i que el municipi acceptà, fou fer un edifici d'una sola planta, tot i que s'hagué de comprar el pati del costat, propietat també de la senyora Solé, perquè el terreny era massa petit. Per cobrir el cost de les obres es comptava amb una subvenció del Govern Central de 40.000 pessetes per a les aules i 12.000 per als habitatges.

El daltabaix de la Guerra Civil obligà a deixar el projecte de construcció d'una escola nova per més endavant i no va ser fins l'any 1959 que s'inaugurà l'actual escola Arnau Berenguer, ubicada a la plaça de la Generalitat.

Inauguració de l'escola. 1959. Fons: Pepe Ripoll

NOM	POSSESSIÓ	CESSAMENT	OBSERVACIONS
Isidre Verdú Bagils	31/12/1867	29/06/1878	Trasllat a Rosselló
Bautista Granja Hinold	30/10/1878	06/02/1886	Defunció
Carlos Esquerda Masip	26/02/1886	15/11/1886	Possessió del propietari
Jaume Llorens Mata	16/11/1886	12/03/1895	Defunció
Luis Tribó Capdevila	18/03/1895	12/12/1896	Possessió del propietari
Pau Giménez Terés	17/12/1896	04/12/1901	Defunció
Miquel Cunillera	02/04/1902	30/06/1904	Permuta amb Antoni Padros
Antonio Padrós	01/07/1904	31/08/1908	Renúncia
Salvador Capdevila	26/10/1908	14/04/1909	
Josep Duacastella Poch	11/04/1909	31/01/1917	Trasllat a Sta. Margarita del Penedès
Vicent Fondevila Vidal	03/03/1917	31/08/1917	Possessió propietari
Antoni Farré Roca	01/09/1917	31/08/1921	Trasllat a Anglesola
Domingo Roig Villet	14/09/1921	26/02/1927	Defunció
Magí Riart Bisbe	31/03/1927	31/08/1927	Possessió del propietari
Enric Tomàs Gabriel	01/09/1927	31/03/1942	Suspès de sou i feina per un any i trasllat a fora província.
Francesc Canela Sol	06/05/1935	01/09/1935	Possessió del propietari
Martí Gracia Argenté	02/09/1935	25/04/1942	Incorporat a files al 31/12/1936. Reingressà al 18/04/1940.
Felip Hernando Marco	04/06/1937	31/10/1937	
Anselm Salvia Pérez	21/10/1939	31/10/1941	Curs de pràctiques
Ramon Capell Solsona	11/04/1942	1948	
Ramon Barqué Arnaldo	1948	31/08/1950	Trasllat a Golmés
Joan Rué Castellarnau	01/09/1950		
Rosa Ribes Font	31/12/1867	29/06/1878	Trasllat a Rosselló
Paula Oriach Nadal	20/10/1878	14/06/1881	Permuta amb Casilda Grau
Casilda Grau Baella	15/06/1881	06/02/1885	
Raymunda Pou Mata	07/02/1885	23/06/1898	Defunció
Mercedes Garriga	09/07/1898	30/09/1899	Possessió de la propietària
Rosenda Tribó Vilaplana	07/07/1896	01/07/1898	
Josefa Mas de Fonte		1892	Jubilació
Jacoba Creus Pla	01/10/1899		
Jacoba Creus Pla	01/04/1921	08/04/1929	Trasllat a Mollet del Vallés
Maria Segarra Palau	09/04/1929	30/04/1930	Renúncia
Enriqueta Pallàs Manescal	20/05/1930	15/06/1933	Passà a patronat escoles de BCN
Adela Planes Mistral	09/11/1933	12/11/1934	Possessió de la propietària
Montserrat Sala Sala	13/11/1934	27/05/1940	Trasllat a Tarroja.
Montserrat Mir Llauredó	22/03/1935	31/01/1936	Possessió de la propietària
Adelaida Jove Palomés	12/02/1936	05/06/1957	Jubilació
Maria Aigé Albà	02/11/1936	1939	
Montserrat Sangrà Alemany	01/06/1940	21/10/1940	Possessió de la propietària
Maria Farràs Huerta	22/10/1940	09/06/1943	Trasllat a Tremp
Ramona Serra Forcades	01/01/1947	09/02/1948	Excedència
Ramona Colomina Tomas	01/01/1948	31/08/1949	
Ramona Boncompte Mateu	01/09/1949	31/08/1970	Trasllat a Lleida